

Жером Сэлинджер

ЖАВДАРЗОРДАГИ
ХАЛОСКОР

Тошкент
2020

УЎК 821.111.31

КБК 84(7)

Ж 54

СЭЛИНЖЕР, Жером

Жавдарзордаги халоскор / Жером Сэлинжер, инглиз тилидан Зухра Раҳимжонова, Ўғилой Мираҳматовалар таржимаси. Тошкент: “Offset-print” МЧЖ, “Nihol” nashriyoti, 2020. 252 бет.

ISBN 978-9943-23-176-4

Таржимонлар

Зухра Раҳимжонова

Ўғилой Мираҳматова

“Asaxiy books” лойиҳаси доирасида таржима ва чоп қилинди.

Асар дастлаб катталар учун мўлжалланган бўлса-да, лекин жамиятдаги сохталикларни танқид остига олгани ҳамда ғазаб, жамиятдан бегоналашиб каби мавзуларни кўтаргани учун ўспириналарнинг севимли китобига айланган. Асар жуда кўп тилларга таржима килинган. Ҳар йили бир миллионга яқин нусхада сотилади. Умумий савдо ҳажми эса 65 миллионтани ташкил қиласди. Асарнинг бош қаҳрамони Ҳолден Колфильд ўсмирлар исёнининг тимсолига айланишга улгурган. Роман, шунингдек, маъсумлик, асллик, тегишлилик, йўқотиш, боғлиқлик, интим ва тушкунлик каби мураккаб масалаларга ҳам тегиб ўтади.

УЎК 821.111.31

КБК 84(7)

ISBN 978-9943-23-176-4

©“Asaxiy books” МЧЖ, 2020

© Жером Сэлинжер

Онамга бағишиланади

1

Хикоямни тинглашга қарор қилган экансиз, аввало, мен туғилған жой, ёқимсиз болалик йилларим, ота-онам мен туғилмасдан бурун нималар билан машғул бўлгани, хуллас, ўша Дэвид Копперфильдникига ўхшаш барча курук сафсаталарни эшитишни истарсиз, хойнаҳой. Дангал айтсан, буларга батафсил тўхталишга ҳушим йўқ. Аввалан, бу роса зерикарли. Сониян, ота-онам ҳақидаги ўта шахсий маълумотларни сизга ошкор қилсам, уларнинг иккиси ҳам юрак хуружига йўлиқиши тайин. Ота-онамнинг бу борада сиркаси сув кўтармайди, айниқса, отамнинг териси юпқа. Улар яхши одамлар: ота-онамни ёмонлаш ниятим йўқ; шунчаки уларнинг таъби нозик. Боз устига, ўша лаънати таржимаи ҳолимни айтиб бошингизни қотириш ниятим ҳам йўқ. Сизга бор-йўғи мактабдан кетишга ва тобим қочиб, шу ерга келиб даволанишга мажбур бўлишимдан аввал, аникроғи, ўтган мавлуд байрамида гувоҳи бўлганим баъзи бемаъни ишлар ҳақида сўзлаб бермоқчиман, холос. Мен Д.Б.га ҳам айнан шулар ҳақида айтиб бергандим. У менинг акам. Ҳозир Ҳолливудда яшайди. Ҳолливуд мен турган мана шу вайронадан унча узоқ эмас. Шу важдан акам деярли ҳар ҳафта дам олиш кунлари мени кўргани келиб туради. Келаси ой уйга борадиган бўлсам, у мени машинасида элтиб кўйиши мумкинлигини айтганди. Дарвоке, акам яқинда “Ягуар” сотиб олди. Соатига уч юз километрдан ортиқ масофани кўрдим демай босиб ўтадиган ихчамгина жонивор. Инглизларники. Уни сотиб оламан деб акам нақд тўрт юз долларча пулнинг баҳридан ўтди-я, азamat. Ҳозир унинг соққаси мўл. Олдин унақа эмасди. Биз билан турганида у оддий бир ёзувчи эди. Кейин “Сирли олтин балик” номли кичик ҳикоялардан иборат ажойиб китоб ёзди (мабодо бехабар бўлсангиз билиб кўйинг дейман-да). Ҳикоялар ичидаги энг зўри ҳам ўша

“Сирли олтин балиқ”нинг ўзи. Ҳикоя ҳеч кимни олтин балиқчасига яқин йўлатмайдиган жажжи болакай ҳақида. У ҳатто олтин балиқчасига қарашга қўймайди. Боиси у олтин балиқни ўз пулига сотиб олган эди-да. Мана буни ҳикоя деса бўлади! Энди бўлса акам Ҳолливудда, “ўзини фохишаларга ўхшаб сотиш”, аникроғи сценарий ёзиб, истеъдодини пуллаш билан овора. Дунёда энг ёмон кўрган нарсам – кино. Олдимда кинони тилга ҳам ола кўрманг.

Ҳикоямни Пенси мактаб гимназиясидан кетган куним юз берган воқеалар билан бошламоқчиман. Пенси Пенсильвания штатидаги Эгерстаун шаҳарчасида жойлашган мактаб. Қулоғингизга чалингандир, ҳойнаҳой. Ҳеч курса, рекламаларда кўрган бўлсангиз керак. Мактаб ҳакидаги эълонлар ўзиям минглаб газеталарда босилиб чиқади. Эълонда нуқул уддабурон бир йигитчанинг от миниб, тўсиқдан сакраб ўтаётган расми туради. Гўёки Пенсида фақат отда поло ўйнашдан бошқа ишимиз йўқдек. Мен умрим бино бўлиб мактаб теварагида лоақал бир дона от кўрган бўлсам, ўрай агар. Чавандоз бола тасвири остида доим “1888 йилдан буён бизнинг мактаб болакайларни ажойиб ва зукко йигит этиб тарбиялаб келмоқда”. Бемаъниликнинг ўзгинаси! Пенсининг бошқа мактаблардан заррача фарқи йўқ. Қолаверса, Пенсида бирорта ҳам ажойиб ва зукко ўқувчини кўрган эмасман. Ана нари борса, икки-учта ақлли йигит учраб қолар. Афтидан улар ҳам Пенсига келмасдан аввал ақлли бўлишган.

Хуллас, ўша шанба “Саксон Ҳолл” жамоасига қарши футбол ўйини бўладиган кун эди. Бу ўйин йилнинг энг сўнгги мусобақаси бўлгани сабабли Пенси учун жуда аҳамиятли эди. Агар мактаб жамоаси ютқазиб қўйса борми, жонимизга қасд қиласверсак ҳам бўларди. Соат тушки учларда Томсен тепалигида Шимолий Американинг Британия мустамлакачилигига қарши инқилоб урушидан қолиб кетган бир замбарак тўпининг ёнида туриб ўйинни кузатганим ёдимда. Тепаликдан бутун майдон кафт-

дек намоён эди. Икки жамоа ўйинчиларининг майдонда бир-бирини уриб-туртиб олға интилаётгани кўриниб турарди. Секторларни аниқ кўриб бўлмасди-ю, лекин ундаги томошабинларнинг Пенси жамоасини қўллаб-куватлаб овози борича қичқираётганини эшитмай илож йўқ эди. Сабаби, мени ҳисобга олмаганда, бутун мактаб ўша ерда жам бўлганди. “Саксон Ҳолл” томондан эса борйўги бир неча киши келганди, холос. Одатда меҳмон жамоа ўзи билан кўп муҳлислар олиб келмасди.

Томошага қизлар ахёnda келарди. Юқори синф ўкувчиларигагина ўзи билан қиз ўртоқларини олиб келиши мумкин эди. Қай тарафдан қараманг, Пенси ярамас мактаб эди. Мен ҳеч бўлмаса онда-сонда қиз болага қўзинг тушиб турадиган бирор мактабда ўқишни хоҳлардим. Ўша қизлар керишаётган, бурнини қоқаётган, борингки, ҳиринглаб кулаётган бўлса ҳам майли эди. Селма Турмер эса мактаб мудирининг қизи эди ва у ўйинларга тез-тез келиб турарди. Лекин уни хушни оладиган қадар кетвортган деб бўлмасди. Шунга қарамай, у жуда яхши қиз эди. Бир марта мен у билан Эгерстаундан қайтаётган автобусда ёнма-ён ўтириб қолиб, гаплашиб келгандим. У менга ёқканди. Селманинг бурни катта, тирноклари эса тишлаб ташланган, қонталаш эди. Кўкрагини каттароқ кўрсатиш учун алламбалолар такиб юрарди. Негадир одамнинг унга раҳми келарди. Селманинг менга ёқкан жиҳати – у отасининг қандай буюк одам эканлиги ҳакида ахлат гапларни айтиб ўтирасди. Кўринишидан у ҳам отасининг қандайин муттаҳамлигини биларди.

Ўйинни ҳамма билан бирга эмас, тепалиқдан туриб кузатаётганимнинг сабаби бор эди. Ўша вақтда қиличбозлик жамоамиз билан Нью-Йорқдан қайтиб келганимизга кўп бўлмаганди. Камина жамоамиз сардори эдим. Жуда “шарафли” иш, билсангиз. Ўша куни тонгда Мак-Берни мактаби билан қиличбозликда беллашиш учун Нью-Йоркка боргандик. Лекин беллашув бўлмади.

Шу десангиз, мен рапиralарни, барча маҳсус кийим ва курол-аслаҳаларни метрода унтиб қолдирибман, жин урсин. Лекин атай қилмадим-ку! Тушадиган бекатимизни ўтказиб юбормай деб харитага қарайвериб юклар ёдимдан кўтарилиб кетибида. Хуллас, биз Пенсига оқшом пайти эмас, туш вақти соат икки яримларда қайтиб келдик. Қайтаётганимизда йўл бўйи бутун жамоа мени яккалаб қўйди. Бир тарафдан бу жуда кулгили ҳолат эди, сизга айтсан.

Ўйинни пастга тушиб томоша қилмаётганимнинг яна бир сабаби, мен тарих муаллимимиз қария Спенсер-нинг олдига хайр-хўшлашгани боришим керак бўларди. У грипга чалинганди ва қишки таътил бошлангунча уни қайтиб кўролмаслигим турган гап эди. Қария Спенсер-нинг ўзи уйга кетишимдан олдин мен билан кўришмоқчилигини айтиб, хат ёзиб қолди. У Пенсига қайтиб келмаслигимни биларди.

Ана холос! Айтиш буткул ёдимдан кўтарилибди-ку. Мени мактабдан ҳайдашганди. Тўртта фандан йиқилганим ва ўқишга лоқайдлигим учун қишки таътилдан сўнг мактабга қайтиб келмасам ҳам бўларди. Мени фанларга жиддий ёндашиш, қунт билан ўқиш ҳақида тез-тез огоҳлантириб туришарди. Айниқса, оралиқ назорат пайлари ота-онам қария Турмер билан суҳбатга келганида. Лекин мен огоҳлантиришларга қулоқ солмадим. Шу боис улар қўлимга тўрва-халтамни тутқазишиди. Пенсида бундай ҳолат тез-тез бўлиб туради. Мактабимизнинг академик рейтинги баланд-да! Чиндан ҳам шундай, ишонинг.

Қискаси, ўшанда декабрь ойи бўлиб, ҳаво чақиб оладиган аёз, айниқса, мен турган ғалати тепалик ўлгудай изгирин эди. Эгнимда эса фақат икки тарафлама кийса бўладиган куртқадан бўлак ҳеч вақо йўқ эди: на қўлқоп ва на бошка нарса. Чунки ўша кундан бир ҳаftача олдин шундоқ хонамдан тuya жунли палтомни ва унинг киссасидаги астари мўйнали қўлқопимни ўғирлатиб қўйган эдим.

Пенсида безорилар күп эди. Түгри, ўқувчи йигитларнинг кўпи бадавлат хонадон фарзандлари эди. Шунга қарамай, киссавурлар ҳам талайгина эди. Мактаб қанчалик қиммат бўлса, унда ўғриваччалар ҳам шунча кўп бўлади, бор гапни айтяпман. Нима бўлганда ҳам мен кетимгача музлаб ўша ярамас замбарак олдида ўйинни томоша қилиб турардим. Ўйин мени унчалик қизиқтирмаётганди. Аслида мен ўзимча мактаб билан видолашаётгандим. Авваллари ҳам кўп жойлардан, дейлик, мактаблардан кетаётганимни ўзим билмай қолганман. Буни эса ёмон кўраман. Майли, дилгирлик ва ёмон хотиралар билан хайрлашай. Асосийси, бирор жойдан кетишиングни аввалдан билсанг бўлди. Агар бундан ғофил қолсанг, жуда алам қиласди.

Бу сафар омадим чопди. Нимадир бўлди-ю, бир воқеа эсимга тушиб қолди ва мана шу дўзахдан ҳайдалишимни ич-ичимдан ҳис қилдим. Октябрь ойларида Роберт Тичнер ва Пол Кембл билан мактаб биноси атрофида футбол тўпини иргитиб ўйнаб юргандик. Улар жуда шинаванда йигитлар эди, айниқса, Тичнер. Вакт алламаҳал бўлиб қолган, кечки таом тортилишига оз қолган бўлса ҳам, биз тўп иргитиш билан овора эдик. Атроф қоронғилашиб, ҳатто тўпни кўриш қийинлашиб қолганига қарамай, биз мароқли ўйинни ҳеч бузгимиз келмасди. Ахийри мажбур бўлдик. Биология муаллимимиз – жаноб Замбези мактаб деразасидан бошини чиқариб, ётоқхонага қайтишимизни ва кечки овқатга тайёргарлик кўришимизни тайинлади. Қисқаси, агар шундай эслашга арзигулик воқеалар бўлса, видолашиб вакти келганда хайр-хўшлишиб кетаверардим, кўпинча шундай бўлади ҳам. Шуни сезишим биланоқ ўгирилдим-да, тепаликнинг нариги томонига, қария Спенсернинг уйига қараб югура кетдим. У кампусда эмас, Энтони Уэйн хиёбонида яшарди.

Асосий дарвозанинг олдигача югуриб етдим, нафас ростлагани бир дам тўхтадим. Ҳақиқатни билай десангиз, айтиб қўя қолай: шунақа нафасим кисиб туради. Би-

ринчидан, мен деярли кашандаман. Түгрироғи, кашанда әдим, касалхонада чекишни ташлашга мажбур қилиши. Иккинчидан, ўтган йили бўйим яна ўн олти ярим сантиметрга чўзилганди. Мана шуларни деб мен деярли силга чалинаёзгандим ва шу ерга келиб, ўша лаънати тиббий назорату текширувлардан ўтишимга тўғри келганди. Аслини олганда, анча бардамман.

Шундай қилиб, сал ўзимга келишим билан яна 204-йўналиш бўйлаб югуришга тушдим. Йўл музлаб қолганидан ўта сирпанчиқ эди, йиқилишимга бир баҳя қолди, жин урсин. Очиги, нега югуриб кетаётганимни ўзим ҳам билмасдим. Назаримда, шунчаки юргум келганди. Йўлни кесиб ўтганимдан кейин ўзимни йўқ бўлиб кетаётгандек хис қилдим. Ўзи ўша кун бирам фалати бўлдики, етмагандек изғирин совуқ, куннинг кўзи кўринай демасди. Одам ҳар гал йўлни кесиб ўтганида ўзини йўқ бўлиб қолаётгандек хис қилиши табиий эди.

Қария Спенсернинг уйига етиб боришим билан эшик кўнғирогини тўхтамай чалаверибман. Совуқдан қотиб қолгандим-да ўзи ҳам. Совуқ қотган қулоқларим оғрир, бармоқларимни эса деярли қимиirlата олмасдим. Қани, бўлақолсангиз-чи! Очинг эшикни, деб юборибман бор овозим билан. Ва ниҳоят Спенсер хоним эшикни очди. Уларнинг оқсочи бўлмагани учун эшикни ўзлари очишарди. Оқсочни ёллашга ҳам пул керак-да! Спенсерларнинг эса ақчаси кўп эмасди.

– Ҳолден! – деди Спенсер хоним. – Сени кўрганимдан бирам хурсандманки! Келганинг соз бўлди-да. Қани, ичкари киракол, азизим. Тоза совуқ егандирсан?

У мени кўрганидан суюниб кетганди, чамамда. У мени хуш кўрарди. Ҳар ҳолда, менга шундай туюларди.

Эшик очилиши билан ўқдай отилиб уйга кирдим.

– Ўзингиз яхшимисиз, Спенсер хоним? – дедим зўрға.
– Жаноб Спенсер тузукмилар?

– Палтонгни менга беракол, азизим, – деди у. Ҳол-

аҳвол сўраганимни эшитмаган кўринади. Хонимнинг кулоги оғирлашиб қолганди.

У палтомни залдаги деворга ишланган шкафга илиб кўйди. Мен сочимни бармоқларим билан ортга тараб, тўғрилагандек бўлдим. Одатда сочимни калта қилиб олдириб юраман – уни тараб ўтиришимга ҳам ҳожат қолмайди.

– Тузукмисиз, Спенсер хоним? – дедим яна эшитсин учун овозимни баландлатиб.

– Тузукман, Ҳолден, – деди у жавобан ва шкафнинг эшигини ёпиб кўйди. – Ўзингда ишлар қалай?

Овозидаги ачиниш оҳангидан қария Спенсер хайдалганимни унга айтганини билдим.

– Ҳаммаси жойида, – дедим мен ҳам. – Жаноб Спенсернинг аҳволи қалай? Тумовдан согайиб кетдими?

– Тузалдими, дейсанми? Биласанми, Ҳолден, охирги пайлар у ўзини шундай тутяптики, гўё бир... Ҳа майли, кўявер. Бор, у ўз хонасида, ёнига кирақол.

2

Хуллас, уларнинг хоналари алохида эди. Икковлари ҳам етмишни ёки ундан ҳам ортиқни уриб қўйганди. Бир оёғи гўрда бўлса ҳам, шубҳасиз, улар ҳаётдан завқланиб яашни билишарди. Биламан, кулоққа ёқимсиз эшитилади, аммо мен ҳам ёмон маънода гапирмаяпман. Шунчаки, айтмоқчиманки, жаноб Спенсер ҳақида жуда кўп ўйлаб юборардим-да, агар сиз ҳам у ҳақида менчалик кўп ўйласангиз, нега у ҳамон яшаб юрганига бошингиз қотиши тайин. Гап шундаки, унинг қадди букилиб, қомати жуда хароб ҳолга келиб қолганди. Синфхонада доскага ёза туриб қўлидаги бўрни тушириб юборса, биринчи партада ўтирган бирор бола бўрни олиб, унинг қўлига тутқизишига тўғри келарди. Менимча, бундан баттари бўлмаса керак. Агар у ҳақда кўп ўйламасангиз, у унчалик ҳам ёмон яшамаяпти деган фикрга келиш мумкин. Масалан,

қайсиdir якшанба куни жаноб Спенсер мени ва бир нечта болаларни қайноқ шоколад билан меҳмон қилаётганида бизга эскириб, титилиб кетган Навахо адёлини кўрсатди. Жаноб Спенсер ва Спенсер хоним уни Йеллоустон боғида қандайдир хиндудан сотиб олишган экан. Қария Спенсер ушбу хариддан жуда мамнунлиги кўриниб турарди. Мен айнан шуни назарда тутгандим. Бундай адёл сотиб олишдан кекса Спенсердек ҳар қандай қариянинг боши осмонга етиши тайин.

Эшик очиқ бўлса ҳам, ишқилиб, одоб юзасидан номига тақиллатгандек бўлдим. Жаноб Спенсер ҳозиргина мен сизга сўзлаб берган адёлга бор бадани билан ўрганча катта чарм курсида ўтиради. Эшик қоққанимда мен томон кайрилиб қаради.

– Ким у? – бақирди жаноб Спенсер, – сенмисан, Колфильд? Киракол, йигитча.

Синфдан ташқари пайтларда у нукул бақиради. Баъзida бу асабга тегади.

Хонага кирганимга бир дақиқа ўтмай, бу ерга келганимдан афсуслангандек бўлдим. У “Atlantic Monthly” журналини ўқиб ўтирап, ҳапдори ва яна аллақандай дори-дармонлар атрофда ёйилиб ётар, хонадаги ҳар бир нарсадан Викс бурун томчисиникига ўхшаш ҳид келиб турарди. Манзара анчагина тушкун эди. Хасталарни унчалик ҳам жиним сўймайди-да. Кўнглимни баттар хира қилган нарса жаноб Спенсернинг эгнидаги халат эди. Халат шу қадар эски ва яғир эдики, ҳойнаҳой қария бу матоҳни туғилганидан буён эгнидан қўймайди деб ўйлаб қоласан киши. Кексаларни пижама ва халатда кўришга кўзим йўқ. Уларнинг ғадир-будир кўкси доимо кўзга ташланиб туради. Уларнинг оёқлари... Қари кишилар пляж ва уйда қонсиз, туксиз оёқларини кўрсатиб юришади, бу шунчалик ёқимсизки...

– Салом, сэр, – дедим мен. – Қолдирган хабарингизни олдим. Катта раҳмат.

У таътилдан қайтмаслигимни билиб, кетиш олдиdan хайрлашиш учун ёнига кириб ўтишимни сўраб хат қолдирган эди.

– Бундай қилишингиз шарт эмасди. Шундоқ ҳам сиз билан хайрлашмай кетмасдим.

– Ўтири, йигитча, – деди қария Спенсер каравотни кўрсатиб.

Мен ўтирдим.

– Тобингиз қалай, сэр?

– Ўғлим, агар бироз бўлса-да ўзимни яхши ҳис қилганимда эди, шубҳасиз, шифокорга борган бўлардим, – деди қария.

Касаллик силласини анча қуритган кўринарди. У ақлдан озгандек бўғиқ овозда кулди. Ниҳоят, ўзини тутиб олди.

– Нимага ўйинدامассан? – деди. – Ўйлашимча, бугун энг муҳим беллашув бўлиши керак эди.

– Ҳа, шундай. Яқиндагина жамоадошларим билан Нью-Йорқдан, қиличбозлик мусобақасидан қайтдим, – дедим мен. Уҳ, унинг каравоти нақ тошнинг ўзгинаси экан.

Жин урсин, жаноб Спенсер энди жиддийлаша бошлади. Шундай бўлишини билгандим.

– Шундай қилиб, сизларни ташлаб кетяпман дегин?

– Ҳа, сэр. Менимча шундай.

Шунда у эски одати – бош иргашни бошлади. Умрингиз бино бўлиб жаноб Спенсердек кўп бош иргайдиган одамни учратмагансиз. Қария жуда кўп ўйланганидан бу одатни орттириб олганми ёки бунга сабаб калласи яхши ишламаслигими, ҳеч қачон билолмайсиз.

– Профессор Турмер сенга нима деди, йигитча? Тушунишимча, ўртангизда қисқа сухбат бўлиб ўтган.

– Ҳа, шундай. Росманасига сухбатлашдик. Менимча, унинг офисида икки соатларга яқин қолиб кетдим.

– У сенга нима деди?

– Ҳа-а, ҳаёт ўйин эканлиги, шунга ўхшаш нарсалар. Бундан ташқари, бу ўйинни қоидаларга биноан қандай ўйнаш кераклигини гапирди. Сұхбат яхши ўтди. Айтмоқчиманки, у гапираётіб жаҳл ҳам қилгани йўқ. Шунчаки, ҳаёт ўйин эканлиги ҳақида тинмай гапираверди. Шунақа.

– Ҳаёт – ўйин, болакай. Ҳаёт – қоидаларга биноан ўйналадиган ўйин.

– Ҳа, сэр. Шундай. Буни биламан.

Ўйин эмиш, ўргилдим. Жа зёр ўйин-да. Агар қойилмақом ўйинчилар билан бир жамоада бўлсанг ҳам майлийди, тан оламан, бу – ўйин. Лекин бирорта ҳам қойилмақом ўйинчи бўлмаган жамоага тушиб колсанг-чи, у ҳолда бу қанақасига ўйин бўлсин? Ҳеч қанақасига ўйин эмас.

– Профессор Турмер ота-онанг билан ҳали хабарлашмадими? – сўради жаноб Спенсер.

– Уларга душанба куни хат ёзмоқчи экан.

– Ўзинг-чи, ота-онанг билан гаплашдингми?

– Йўқ, сэр. Улар билан гаплашмадим. Чоршанба оқшоми уйда бўлсам керак.

– Нима деб ўйлайсан, янгиликни қандай қарши олишаркан?

– Ҳм, уларнинг жаҳли чиқади, – дедим мен. – Ҳа, аниқ шунақа бўлади. Бу – мен хайдалган тўртинчи мактаб, ахир, – дея бош силкиб кўйдим.

Одатда бошимни кўп силкитаман. “Уф-ф” дедим. Бу ҳам менинг одатларимдан бири. Бир ёқдан сўз бойлигимнинг ҳам пачаваси чиқиб ётибди, бошқа ёқдан баъзида ўзимни ёшимга нолойиқ тутаман. Ўшанда ёшим ўн олтида эди, ҳозир ўн етти ёшман. Баъзида ўзимни ўн уч ёшли боладек тутаман. Бу ўтакетган бемаънилик, сабаби бўйим бир юз саксон сантиметрдан ошиқ, камига оқ сочим ҳам бор. Ҳа, чиндан ҳам бор. Бошимнинг бир томони, ўнг тарафини, миллионлаб оқ соchlар босиб ётибди. Болалигимдан шунақа. Лекин баъзида ҳамон ўзимни ўн икки ёшли

боладек тутаман. Ҳамма шундай дейди, айниқса, дадам. Бир томондан унинг гапида жон бор, аммо бу мутлак ҳақиқат эмас. Ўзи шунақа, одамлар доимо бирор нарсани мутлақ ҳақиқат деб ўйлашади. Ёшингга яраша бўл деган гапларга парво қилмайман-у, лекин ҳадеб буларни эши-таверишдан тўйиб кетаман баъзида. Онда-сонда ўзимни ёшимдан кўра каттароқ тутаман. Рост. Лекин одамлар буни сезмайди. Ўзи одамлар ҳеч нарсани сезмайди.

Кекса Спенсер яна бош иргай бошлади. Яна, бурун кавлашга ҳам киришиб кетди. Ўзини худдики бурнини чимдиётгандек тутаётган бўлсаям, аммо у буришиб кетган бош бармоғини бурни ичига киргизиб олганди. Менимча, у бундан ҳеч ҳам хижолат бўлмаётганди, хонада мендан бошқа ҳеч ким йўқ эди-да. Менга фарки йўкку-я, лекин бирор бурнини баралла ковлаётгани жирканч манзара, сизга айтсан.

– Бир неча ҳафта илгари профессор Турмер қисқа сухбат уюштирганда, ота-онанг билан танишишга муваффак бўлган эдим. Улар жуда яхши одамлар экан.

– Ҳа, улар ажойиб одамлар.

Олийжаноб. Бу сўзни ўлгудай ёмон кўраман. Сохта. Ҳар гал эшитганимда қусиб юборай дейман.

Ҳеч кутилмаганда қария Спенсер менга жуда яхши, айни муддао бир гап айтмоқчилик туюлди. У курсида қаддини ростлаб ўтириб олиб, атрофга аланглагандек бўлди. Адашибман. У бор-йўғи тиззасидаги “Atlantic Monthly”-ни олиб каравотга улоқтириди, холос. Ўхшамади. Масофа ярим метр ҳам чиқмасди, нима бўлганда ҳам мўлжални аниқ олмади. Мен ўрнимдан туриб, журнални олиб, каравот устига қўйдим. Дафъатан бу ер ютгур хонадан учебчиқиб кетгим келди. Яхшигина насиҳат бошланишини кўнглим сезди. Жаноб Спенсернинг фикрларига уччалик ҳам эътиrozим йўқ. Бироқ бир вактнинг ўзида ҳам насиҳат тинглашни, ҳам Викс томчисининг ҳидидан “баҳраманд бўлишни”, ҳам қари Спенсерни пижама ва халат кийган

холда кўришни истамаётгандим. Мутлақо.

Ана, насиҳат бошланди.

– Сенга нима бўлди, йигитча? – деди қария. У буни ўзига ярашмаган қўполлик билан айтди. – Бу семестрда нечта фан ўқидинг?

– Бешта, сэр.

– Бешта. Хўш, нечтасидан йиқилдинг?

– Тўрттасидан. – Ўнғайсизланиб, ўрнимда у томондан бу томонга сурилар эдим. Умрим бино бўлиб бундайин тош каравотга ўтиргмаган эдим. – Хуллас, инглиз тилидан ўтдим, – дедим мен. – Чунки “Биовульф” ва “Болагинам лорд Рендал”ни Уоттон мактабида ўқиган эдим. Айтмоқчиманки, онда-сонда иншо ёзганимни ҳисобга олмаса, инглиз тилидан йиқилмаслик учун жонимни койитмадим.

У менга қулоқ ҳам солмаётганди. Бирор нарса гапираётганингизда у сизни деярли эшитмас эди.

– Сени тариҳдан йиқитдим. Сабаби, ҳеч вақони билмайсан.

– Ҳақсиз, сэр. Эҳ, буни ўзим ҳам биламан. Бошқа нима ҳам қиласидингиз, ҳамма айб ўзимда.

– Ҳеч вақони, – такрорлади у.

Айбингни аввалдан ўзинг тан олиб турсанг-у, яна шу гапни қайта такрорлашса, тепа соч тикка бўлиб кетади-да. Кейин эса у гапини учинчи марта такрорлади:

– Ҳеч нарса билмайсан. Бутун семестр давомида дарсликни бирор марта очиб кўрганингга кўзим етмайди. Шундайми? Тўғрисини айт, йигитча.

– Жуда унчалик эмас, бир икки кўз ташлагандек бўлдим, – дедим мен. Уни хафа қилгим келмади. Ахир у тарих жинниси эди-да.

– Кўз ташладим дегин, хеҳ, – деди у аччиқланиб. – Ҳа, имтиҳон варақанг шифонернинг аллакаеридадир турибди. Нарсаларнинг устида. Олиб бер.

Бу ўтакетган ярамаслик эди, лекин ўрнимдан туриб уни олиб бердим. Бошқа иложим ҳам йўқ эди. Сўнг

унинг цемент каравотига ўтиридим. Эҳ, хайрлашиб кетиш учун бу ерга келганимдан қанчалар пушаймонлигимни тасаввур ҳам қилолмайсиз. У имтиҳон варакамни худди ахлат тутгандек ушлаб турарди.

– Мисрликлар хақида тўртинчи ноябрдан иккинчи деқабргача ўргандик, – деди у. – Эркин иншо ёзишда сен шу мавзуни танлагансан. Нималарни ёзганингни эшитиб кўрмайсанми?

– Йўқ сэр. Менимча, ҳожати йўқ, – дедим.

У барибир ўқиди. Бир нимани истаб қолса, бу муаллимларни ҳеч тўхтата олмайсиз. Улар хоҳлаган ишини килмай қўймайди.

Мисрликлар шимолий Африканинг бир қисмida яшаган қадимий кавказликлар ирқига мансубдир. Барчамиз биламизки, Африка шарқий яримшардаги энг улкан қитъа ҳисобланади.

Мен жойимда ўтирганча шу bemazagarчиликка чидашга мажбур эдим. Кария атайин шундай қилаёттанди.

Бугунги кунда биз турли сабаблар туфайли мисрликларга жуда қизиқамиз. Замонавий илм-фан мурдалар юзини бир неча асрлар давомида чириб кетмаслиги учун мисрликлар ўраган мумиёнинг таркибида нималар борлигини билишни хоҳлади. Бу қизиқарли жумбоқ йигирманчи аср илм-фани учун ҳамон сирлигича қолмоқда.

У ўқишини бас қилиб варакамни стол устига қўйди. Ундан нафратлана бошладим.

– Сен ёзган иншо мана шу ерда тугайди деса ҳам бўлади, – деди у ўта кинояли оҳангда. Мункиллаб қолган қария шу қадар ачитиб киноя қиласди деб, ким ҳам ўйлабди дейсиз.

– Шунга қарамай, саҳифанинг тагида менга эслатма ҳам қолдирибсан, – деди у.

– Ҳа, биламан, – дедим шошиб. Хатни овоз чиқариб ўқишидан тўхтатиб қолмоқчи эдим. Қаёқда, уни тўхтатиб бўлармиди. У ҳозир кизиб турган бомбанинг ўзи эди.

Хурматли жаноб Спенсер (овоз чиқариб ўқий бошлади). Мисрликлар ҳақида билганим шу. Маърузаларингиз жуда қизиқарли бўлишига қарамай, мисрликлар мени унчалик қизиқтирамди. Мени имтиҳондан йиқитсангиз ҳам майли. Шундок ҳам инглиз тилидан бошқа ҳамма фанлардан ўта олмадим. Хурмат билан Ҳолден Колфильд.

У имтиҳон варакамни қўйди ва гўёки ҳозиргина пинг-понгда ёки шунга ўхшаш бирор ўйинда пўстагимни қоқиб ташлаган рақибдек менга қаради. Мана шу сафсатани овози борича ўқиб бергани учун уни ҳеч қачон ке chirmasam керак. Агар буни у ёзганида, мен ҳеч қачон уни ўқиб бермаган бўлардим. Ростдан ўқимас эдим. Аввало, бу лаънати хатни жаноб Спенсер мени йиқитгани учун виждони қийналиб юрмасин деб ёзган эдим.

– Сени йиқитганим учун мени айбламайсанми, йигитча? – деди у.

– Йўқ, сэр. Мутлақо, – дедим мен.

Қачон қарама, мени “йигитча” деб атайдериши бўғзимга келди. Имтиҳон варакамни ўқиб бўлгач, уни қаравот устига улоктиromoқчи бўлди. Табиийки, у яна удалай олмади. Ўрнимдан туриб, варакни олиб, “Atlantic Monthly”нинг устига қўйишимга тўғри келди. Ҳар икки дакиқада бу ишни бажариш одамни дикқат қилиб юборади.

– Ўрнимда бўлганингда нима қилган бўлардинг? – деди у. – Фақат тўғрисини айт, йигитча.

Ха, у мени имтиҳондан йиқитгани учун росмана пушаймон бўлаётганини тушуниш қийин эмасди. Шундай қилиб, бироз валдирашга тўғри келди. Мен унга қип-қизил овсар эканлигимни ва мана бу ёзганларим ҳам ҳеч вақога арзимаслигини айтдим. Унинг ўрнида бўлганимда мен ҳам худди шундай қилишим ва муаллимлик нақадар машаққатли касблигини кўпчилик англамаслиги ҳақида гапирдим. Яна шунга ўхшаш гаплар. Сийқаси чиқкан гаплар.

Лекин, қизиги шундаки, мен гап сотаётганимда

умуман бошқа бир нарса ҳақида ўйлаётган эдим. Мен Нью-Йоркда яшайман ва Марказий хиёбондаги лагунага хаёлим кетиб қолди. У Марказий хиёбоннинг жанубий кириш қисмидан унча узоқ эмас. Ҳайронман, уйга боргунимча лагуна музлаган бўлармикан? Агар музлагудек бўлса, ундаги ўрдаклар қаерга кетар экан? Лагуна бутунлай муз билан қопланиб тош қотганда ўрдаклар қаерга кетиши ҳақида бош қотираётгандим. Балки бирор кимса юқ машинасида келиб, лагунадан уларни олиб, ҳайвонот боғига ёки шунга ўхшаш бирор жойга олиб борар. Балки улар шунчаки учиб кетар.

Шундай бўлса ҳам, мен омади кулган бола эдим. Гап шундаки, мен бир вақтнинг ўзида жаноб Спенсерга валдираш билан бирга ана шу ўрдаклар ҳақида ҳам ўйлай олардим. Бу кулгили. Ўқитувчи билан гаплашаётгандан қаттиқ ўйлашингиз шарт эмас. Лекин у гапираётганимда тўсатдан гапимни бўлиб қўйди. Доим шундай қиласди у.

– Бўлиб ўтган ишларга нима дейсан, йигитча? Буни билишини жуда хоҳлардим. Жудаям.

– Пенсидан ҳайдалганим ҳақида гапиряпсизми? – сўрадим мен.

Тошибақанинг терисидек буришиб кетган кўксини ёпақолса-чи деб ўйлардим. Бу унчалик ҳам чиройли манзара эмасди.

– Адашмасам, Элктон Ҳилз ва Уоттон мактабларида ҳам бирмунча қийинчиликка учрагансан, шундайми?

– Энди нафақат кинояли, балки ғашга тегувчи оҳангда сўради.

– Элктон Ҳилзда бунчалик қийналмаганман, – дедим унга. – У ерда бирор фандан йиқилмаганман ҳам, шунчаки ташлаб кетганман десаям бўлади.

– Нима учун? Сўраганнинг айби йўқ.

– Нима учун? О, бу жуда узун хикоя, сэр. Очифи, буни тушунтириш анча қийин.

У билан майдалашиб, пачакилашиб ўтиришни хоҳла-

мадим, барибир буни тушунмасди. Қария Спенсернинг ақли етмасди барибир. Элктоң Ҳилзни ташлаб кетганимнинг энг катта сабабларидан бири – атрофим тўла сохталиқ эди. Шу холос. Мактабда бундайлар ошиб-тошиб ётганди. Масалан, мактаб мудири жаноб Ҳаасни олайлик. Мен учратганлар ичидаги энг муттаҳами мана шу бўлади. Қари така Турмердан беш баттар. Масалан, мункиллаган Ҳаас якшанба кунлари мактабга келган ота-оналар билан қўй бериб сўрашиб чиқарди. Ишқилиб, ота-оналар олдида шундай ялтоқланадики... Баъзи ўқувчиларнинг бечораҳол ота-оналари бундан мустасно. У хонадошимнинг ота-онаси билан сўрашишини бир кўрсангиз эди. Айтмоқчиманки, агар бирор боланинг онаси бақалоқ ёки кулгили тарзда кийинган бўлса-ю, бошқа бирорнинг отаси баҳайбат елкали костюм, бунинг устига ғалати оқ-кора пойабзал кийиб олган бўлса, у ҳолда жаноб Ҳаас улар билан сохта табассум қилганча, қўй учидаги сўрашиб дарров нари кетади. Ва “тузукроқ” ота-оналардан бирортаси билан ярим соат гаплашиб туради. Бундай майнабозчиликка тоқат қилолмайман. Аклдан озиш ҳеч гапмас. Бу мени тушкун қиласди, жинни бўлай дейман. Ўша лаънати Элктоң Ҳилзни кўярга кўзим йўқ эди.

Шу пайт қария Спенсер мендан бир нарса сўрагандек бўлди, лекин эшитолмай қолдим. Ҳаас ҳақида ўйлаётгандим.

– Лаббай, сэр?

– Пенсини ташлаб кетаётганингдан бироз бўлса ҳам кўнглинг ғаш бўляптими?

– Ҳа-ҳа, кўнглим бузилгани рост, лекин ҳечқиси йўқ. Бундан жуда қаттиқ афсусланмаётганимга ишончим комил. Ҳар нечук, ҳозирча шундай. Фикримча, бу мени унчалик ташвишлантирмади. Афсусланишим учун бироз вакт ўтиши керак. Ҳозир фактат чоршанба куни уйга кетиш ҳақида ўйлаյпман, холос. Ғирт овсарман-да, ўзиям.

– Келажагинг ҳақида қайғурмайсанми, йигитча?

– Бирмунча қайғураман. Тан оламан, – дедим ва бир дақиқача ўйланиб қолдим. – Лекин жа унчаликмас. Унчалик эмас.

– Бир күн қайғурасан, йигитча, – деди кекса Спенсер.
– Ташвишга тушасан. Лекин унда кеч бўлади.

Менга бу гапларни эшитиш ёқмади. Ўзимни борса келмасга кетаётган одамдек ҳис қилдим. Бу жуда нохуш эди.

– Албатта қайғураман, – дедим. – Албатта.

– Мана бу бошингга сен учун нафи тегадиган бирор фикрни қуишини хоҳлардим. Сенга ёрдам беришга ҳаракат қиляпман. Қўлимдан келганча ҳаракат қиляпман.

У ростдан ҳам чин дилдан ёрдам беришни хоҳлаётгани кўриниб турарди. Бироқ иккимиз умуман бошқа-бошқа дунёмиз, ҳамма гап шунда.

– Биламан, сэр, – дедим. – Катта раҳмат. Чиндан буни қадрлайман. Ростдан ҳам.

Кейин каравотдан турдим. Уф, бу каравотда яна ўн дақиқа ўтиргудек бўлсан, ўлиб қолишим тайин. Жоним ҳали ўзимга керак.

– Афсуски, кетадиган вақтим бўлди. Спортзалда уйга олиб кетишим керак бўлган бир қанча лаш-лушларим қолган. Ростдан ҳам уларни бориб олмасам бўлмайди.

У менга бир қараб олиб, ўша жиддий юз ифодаси билан тағин бош иргашни бошлади. Тўсатдан унга қараб ичим ачиб кетди. Бироқ бу ерда қолишга ортиқ тоқатим қолмади. Сабаби, биз умуман бошқа-бошқа дунё эдик. Бунинг устига, каравот устига бирор нарсани отгудек бўлса мўлжални ҳеч ололмасди. Унинг кўқсини кўрсатиб турган мана бу эски, увада халат, Викс томчисининг хонани босган ёқимсиз ҳиди, бари бир бўлди.

– Каранг, сэр. Мен ҳакимда ташвишланманг. Жиддий гапирияпман. Ҳаммаси жойида бўлади. Мен ҳозир ўтиш давридаман, ахир бу давр барчанинг бошида бор-ку.

– Билмадим, йигитча. Билмадим.

Мен бундай жавоблардан нафратланаман.

– Шубҳасиз, шундай. Ҳамма бу даврдан ўтади, – дедим мен. – Жиддий айтяпман, сэр. Мендан хавотир олманг. – Унинг елкасига қўлимни қўйдим. – Майлими?

– Кетиш олдидан иссиқ шоколадга тобинг қалай?

Спенсер хоним жуда мамнун...

– Жон дердим... Аммо кетмасам бўлмайди, рости. Тўғри спортзалга боришим лозим. Шундай бўлса ҳам раҳмат. Катта раҳмат сизга, сэр.

Сўнг қўл сиқишидик. Буларнинг барчаси бемаънилик, аммо негадир бу кўнглимни чўқтириб юборди.

– Сизга, албатта, хат ёзаман, сэр. Бундан буёғига грипдан эҳтиёт бўлинг.

– Хайр, йигитча.

Эшикни ёпиб, ётоқхона томон кетаётганимда у ортимдан нимадир деб бақирди. Аниқ эшита олмадим. Аммо у “Омадингни берсин!” деб бақирганига ишончим комил. Умид қиласанки, бундай деб бақирмаган, бу жин ургур сўзни айтмаган. Мен хеч қачон хеч кимга “Омадингни берсин!” деб бақирмаган бўлардим. Агар билсангиз, бу сўз қулоққа жуда бемаъни эшитилади.

3

Мен ғирт ёлғончиман – мендака алдоқчини умрингиз бино бўлиб кўрмагансиз. Бу жуда ёмон одат, биламан. Агар журнал сотиб олгани дўконга кетаётган бўлсам-у, йўлда кимдир қаерга кетаётганимни сўраса, опера тинглагани, деб юбораверишим ҳам ҳеч гап эмас. Ўта ярамас одат! Қария Спенсерга спортзалга бориб, анжомларимни олишим кераклиги ҳақида айтган гапим ҳам ғирт ёлғон эди. Аслида мен нарсаларимни спортзалда қолдирмас эдим.

Пенсида янги қурилган ётоқхоналарнинг Оссенбургер деб аталган қисмида яшардим. Бу бинода ўн биринчи ва ўн иккинчи синф ўқувчилари туради. Мен ўн биринчи синфда ўқирдим. Хонадошим эса битирувчи ўқувчи эди.

Бизнинг ётоқхона Пенси мактабини тамомлаган Оссенбургер исмли бир кишининг шарафига шундай номланган. Мактабни битиргач, у гўрковлик бизнесини йўлга қўйиб бойиб кетганди. У бутун мамлакат бўйлаб буюртма олар ва ҳар бир вафот этган яқинингизни дафн этиш учун беш доллар тўлар эдингиз. Жаноб Оссенбургернинг ўзларини бир кўрсангиз эди. У афтидан мурдаларни қопга тикиб дарёга улоқтирадиганга ўхшарди. Хулласи калом, ўша кимса мактабга талай пул берган ва шунинг учун бизнинг ётоқхонага унинг номи берилганди. Оссенбургер йилнинг ilk футбол учрашувига ўзининг баҳайбат лъянати Кадиллакда кириб келганди. Биз эса уни трибунада тик турганча ҳайқириқлар садоси остида (яъни олқишлир билан) карши олишимизга тўғри келган. Эртаси куни тонгда у ибодатхонада икки соат жавраб нутқ сўзлади. Ўзининг ҳам бизга ўхшаган жайдари одам эканлигини кўрсатиш учун гапини камида элликта сийқаси чиққан латифа билан бошлади. Шунинг ўзи ҳам катта гап эди. Кейин эса у қачонки бошига ташвиш тушса, чўк тушиб тангрига ёлвoriшдан уялмаганини гапира кетди. Биз қаерда бўлишимиздан катъи назар, доим Худога илтижо қилишимиз, у билан дардлашмоғимиз кераклигини уқтириди. Айтишича, Исони ўз биродаримиз деб билмоғимиз лозим экан. Ўзи ҳам мудом Исо билан сухбат қуриб туришини, ҳаттоки рулда ҳам бу ишни канда қилмаслигини айтди. Шу гапига кулгидан ичагим узилаёзди. Ўша бесёнақай муттаҳам ҳаромининг машинасини секинлатиб, Исога юзланганча кўпроқ мурда юборишини сўраётганини бир тасаввур қилинг-а. Бутун нутқнинг пичоққа илинарли ягона жойи унинг ўрталарига келиб содир бўлди. У ўзининг нақадар уддабурон, нақадар абжирлиги ҳақида лоф ураётган маҳал кутилмаганда мендан олдинги қаторда ўтирган ийгитча Эдгар Марсалла порт этиб ел чиқариб юборса бўладими! Бу ўтакетган одобисзлик эди, яна камига ибодатхонада, бироқ бир тарафдан бу жуда кулгимизни қистатди.

Эҳ Марсалла, Марсалла! Ўзи ҳам томни учиреб юборишига бир баҳя қолди-я. Ҳеч ким овоз чиқариб кулмаган ва Оссенбургер ўзини эшитмаганга олган бўлса-да, минбар ёнида ўтирган мактаб мудири жаноб Турмернинг буни эшитганига шубха йўқ эди. У шундай бўзариб кетгандики, асти қўяверасиз. Ўша пайт у ҳеч нарса демади, аммо эртаси куни оқшом ўкув биносида мажбурий тарбиявий соат ташкиллаштириди ва келиб ўзи бизга маъруза ўқиди. Айтишича, черковда томоша кўрсатган бола Пенсида таълим олишга ҳақли эмасмиш. У бизни тартибга чақирап экан, биз буёқда Марсаллани яна ўша ишни такрорлашга кистаётгандик. Аммо негадир унинг кайфи жойида эмасди. Қисқаси, Пенсида мен айнан ўша ерда туардим: янги курилган ётоқхонанинг Оссенбургер қисмida.

Жаноб Спенсернинг уйидан кейин ўз хонамга келиш бирам ёқимли эди. Сабаби ҳамма стадионда футбол томоша қилаётганди, қолаверса, кўчада изгирин, хонанинг иситиш тизими ёқиб кўйилганди. Ўзимни қулай ҳис эта бошладим. Палтомни ва бўйинбогни ечиб, кўйлагимнинг юқори тугмаларини бўшатдим. Кейин ўша куни эрталаб Нью-Йоркдан сотиб олган қалпогимни бошимга кўндириб олдим. У овга кийишга мўлжалланган қизил қалпок бўлиб, соябони жуда кенг эди. Метродан чиқиб ўша лаънати рапидаларни унутиб қолдирганимни билиб қолганимдан кейин кўп ўтмай спорт дўкони ойнасидан шу қалпокқа кўзим тушди. Атиги бир доллар экан. Қалпокнинг орқа тарафини олдга қаратиб кийиб олдим. Тўғри, тан оламан, қалпокларни бундай йўсинда кийиш урфдан қолган. Лекин менга шунақаси маъкул эди. Чунки менга шу ярашарди. Кейин қўлимга ўқиб юрган китобимни олдим-да, ўриндиққа чўқдим. Ётоқхонадаги ҳар бир бўлмада иккитадан ўриндиқ бор эди. Уларнинг бири меники, иккинчиси эса хонадошим Уорд Стредлейтерники эди. Ҳамма айланиб келиб ўриндиқнинг қўл қўйишга мўлжалланган икки ёндаги тутқичларига ўтираверганидан улар

қийшайиб, бир ахволга келиб қолган, шунга қарамай, үриндиқларнинг ўзи анчайин қулай эди.

Мен ўқимокчи бўлган китобимни кутубхонадан адашиб кўтариб келган эдим. Хонага қайтиб келгунча улар менга бошка китобни бериб юборишганини сезмабман ҳам. Бу Исак Динесенning “Африкадан ташқарида” номли китоби эди. Бошида бир пулга қиммат деб ўйлагандим, дуруст китоб чиқиб қолди. Унчалик ўқимишли эмасдирман, лекин-чи китоб титишни, ўқишни канда қилмайман. Севимли ёзувчим, биринчи навбатда, акам Д. Б.ни, ундан кейин эса Ринг Ларднерни мириқиб ўқийман. Пенсига келмасимдан бироз аввал акам туғилган кунимга Ринг Ларднернинг китобини совға қилганди. Унда кулгили ва қизиқарли пъесалар, шу билан бирга, нукул тезликни ошириб юрадиган ёқимтой қиз ва унга ошиқ бўлиб қолган йўл назоратчиси ҳақидаги ҳикоя ҳам бор эди. Лекин ўша назоратчи оиласи бўлгани учун севган қизига уйлана олмайди. Кейин эса қиз автоҳалокатда вафот этади. Чунки у доим катта тезликда юрар эди-да. Хуллас, ўша ҳикояни ўқиб маза қилгандим. Энг яхши кўрганим – ҳеч бўлмаса баъзи жойларида кулгили сахнаси бор китоблар. Классик адабиёт намуналаридан ҳам ўқиб турман, масалан, “Ватанга қайтиш” романини ўқиганман. Менимча, бунақа асарлар ҳам чакки эмас. Бундан ташқари, уруш ҳақидаги ва детектив асарларни ҳам канда қилмай ўқиб турман. Лекин, биласизми, уларни ўқиб унчалик ҳам маза қилмайман-да. Ўқиб тугатишинг билан қани энди шу асарнинг муаллифи менинг қадрдон дўстимга айланиб қолса-ю, истаган пайтим унга кўнғироқ қилиб гаплаша олсан, дея хаёлга берилтирадиган китоблар – мана шунақалари ўзига тортади. Бунақаси кўп ҳам учрайвермайди. Масалан, Исак Динесенга кўнғироқ қилишга йўқ демасдим. Ринг Ларднерга ҳам телефон қилган бўлардим-у, лекин акамнинг айтишига қараганда, у ўлган экан. Энди Сомерсет Моемнинг “Инсоний эҳтиросга куллик”, “Инсоний эҳти-